

IMPLICAȚII ALE CRIZEI ECONOMICE ASUPRA RAPORTURILOR DE PUTERE, GUVERNANȚEI MONDIALE ȘI PARADIGMEI ECONOMICE

Dr. Marcel MOLDOVEANU

Dr. Florin BONCIU

Abstract:

The paper presents the new dimensions of globalization during the first two decades of 21st century. These dimensions include new centers of economic power, new meanings for regionalization and new decision structures such as G- 20.

Starting from the fact that the economic crisis that began in 2008 affected in a different way various countries of the world economy the authors show that a true multi-polar structure emerges and this requires a new development paradigm. This new paradigm has to depart from the quantitative dimension and propose a new set of values that will accommodate both the increase in the number of population and the limits of the existing resources.

The authors conclude that a significant part of the new paradigm should be a new type of world governance involving all significant actors.

Key words: differentiated economic crisis, multi-polar world, new development paradigm, world governance, one world government.

JEL classification: F01, F02, F63.

1. EVOLUȚIA LUMII ÎN CONTEXTUL NOILOR DIMENSIUNI ALE GLOBALIZĂRII

Globalizarea și integrarea regională – fenomene definitorii ale mersului lumii la început de secol și mileniu – generează, indubitabil, o nouă arhitectură a relațiilor economice și politico-diplomatice internaționale. Principalele tendințe și caracteristici ale globalismului, ca tendință dominantă a evoluției lumii, sunt în opinia profesorului Mugur Isărescu, intensitatea și rapiditatea deplasării șocurilor externe și impactul acestora asupra evoluției economiilor naționale, suprapunerea globalizării pe o regionalizare accentuată, implicit reflexul „rațiunilor globale” sau regionale asupra unor domenii considerate sensibile și anume: agricultura; forța de muncă; definirea politicilor economice¹.

O lume multipolară configurează, o nouă scară de valori în relațiile internaționale, prin amplificarea cooperării și parteneriatelor geoeconomice și strategice la ansamblul țărilor dezvoltate, țărilor emergente și în curs de dezvoltare.

O relevanță deosebită capătă amplificarea componentei ecologice a dezvoltării durabile. Economia mondială evidențiază o dinamică susținută a fluxurilor comerciale, investiționale, tehnologice și informaționale, și, în acest context, o reșezare a raporturilor de putere (economică, tehnologică, științifică și militară) la scară globală.

În contextul accentuării procesului de interdependență între dimensiunile fundamentale ale globalizării se evidențiază conceptul de puteri emergente, etalat de ritmuri înalte de creștere economică, de adoptarea unor politici pragmatice de modernizare a sectoarelor și ramurilor prioritare ale economiei naționale (în condiții de re tehnologizare și informatizare, ca urmare a atragerii de investiții străine directe) și de participarea sporită la dinamica relațiilor economice internaționale.

În opinia unor personalități ale vieții, grupul cel mai relevant de puteri emergente include un număr de șapte țări, respectiv China, India, Brazilia, Rusia, Indonezia, Mexic și Turcia. Reprezentative pentru acest Grup (prin potențialul

¹ Mugur Isărescu – “Reflecții economice”, Academia Română, Centrul Român de Economie Comparată și Consens, Ed. Expert, București, 2001, pag 76-78

economic și geostrategic)sunt considerate China și Rusia. Trebuie spus că, un centru de real interes îl constituie potențialul nucleu de putere economică globală – reprezentat de Brazilia, Rusia, India și China – raliat la obiective comune de anvergură, în pofida particularităților economice și social-politice. Grupul „celor 4” (cunoscut și sub denumirea de BRIC) - reliefat de o mare putere de negociere la scara relațiilor internaționale - deține 40% din populația lumii și peste 25% din suprafața Terrei.

Puterile emergente sunt luate în calcul drept puteri globale în devenire, rivalizând , în perspectiva anilor 2020, cu Grupul țărilor lumii cel mai puternic dezvoltate – “Grupul celor 7 (S.U.A., Canada, Japonia, Germania, Franța, Marea Britanie și Italia) – la care se raliază, tot mai evident, Rusia. Analisti și personalități ale vieții științifice și politice estimează că ierarhia puterilor economice se va schimba, în perspectiva anilor 2030, atestând poziția Chinei ca primă putere economică mondială, urmată, în ordine, de S.U.A., India, Brazilia, Germania și Japonia.

Evoluția lumii la cumpăna dintre milenii evidențiază noua dimensiune economică și politico-diplomatică a Grupului G-20 (care cuprinde țări dezvoltate și țări emergente), ca Forum de dialog la nivel înalt asupra coordonatelor fundamentale ale evoluției lumii economice cultural-științifice și politico-diplomatice, cu accent pe soluționarea rapidă și eficientă a efectelor crizei economice și financiare. „Grupul G-20” - pentru creștere sustenabilă și echitabilă a economiei mondiale - este considerat drept mecanism complex, în cadrul căruia pot fi evidențiate căi și modalități pragmatice de revitalizare a economiilor, în pofida unor dificultăți conjuncturale, generate de factori endogeni și exogeni.

Abordări doctrinare, cu tot mai mare deschidere și audiență internațională, privesc problemele construcției sistemului financiar internațional, sistemele de guvernare, tranziția la economia de piață, rolul factorilor conjuncturali în evoluția economiilor naționale.

Se acreditează, totodată, opinia că sistemul financiar internațional trebuie să aibă ca fundament standarde riguroase de acordare a creditelor, prin descurajarea creditelor excesive. Mai mult, se reiterează, cu tot mai multă audiență, necesitatea intensificării colaborării și armonizării deciziilor la ansamblul unor instituții financiare internaționale, cum ar fi: Consiliul pentru

Stabilitate financiară; Comitetul Basel pentru supraveghere bancară; Fondul Monetar Internațional, etc.

Adâncirea procesului de interdependență între globalizare și integrare regională impune cu acuitate regândirea căilor și a modalităților de soluționare a problemelor

Constatăm că, răspunsul la noile provocări ale globalizării nu poate fi găsit decât prin dialog multilateral, prin amplificarea relațiilor de cooperare economică cultural-științifică și politico-diplomatică, sociale, generate de adâncirea decalajelor în dezvoltarea între „Nord și Sud”.

Imperativul integrării depline a României în structurile euro-atlantice și amplificării relațiilor de cooperare la scară regională și globală, impune fără îndoială, o amplă activitate multidisciplinară și incumbă responsabilități majore și eforturi conjugate la nivelul instituțiilor specializate de analiză, sinteză și decizie, mediului academic, societății civile în ansamblu.

2. CONSIDERENTE PRIVIND CRIZA ECONOMICĂ MONDIALĂ

Începută parțial în 2007, criza economică din economia mondială a ajuns la o manifestare evidentă și cuprinzătoare în anul 2008. A urmat apoi anul 2009 pe parcursul căruia s-au înregistrat o multitudine de evoluții negative, urmate de un început timid de redresare în finalul trimestrului patru. Anul 2010 a debutat cu un nivel ridicat de optimism, dar evoluțiile din unele țări ale Uniunii Europene (în special Grecia, dar și Spania, Portugalia, Irlanda și România) au condus la așteptări mult mai prudente.

Pentru toată lumea evidența crizei economice mondiale poate fi ilustrată cu exemple precum falimentul băncii Lehman Brothers care a condus la dispariția acesteia, falimentul General Motors și reorganizarea acestei firme etalon pentru economia SUA), alianța Chrysler – Fiat cu preluarea controlului de către Fiat, reducerea comerțului mondial cu 14 % în 2009.

La acestea se adaugă estimările FMI care consideră că în perioada 2007 – octombrie 2009 băncile din SUA au pierdut circa 1 trilion (1000 miliarde) dolari iar cele din Uniunea Europeană 1,6 (1600 miliarde) trilioane dolari datorită activelor toxice și împrumuturilor cu șanse reduse de rambursare. Până la

afârșitul lui 2010 auma totală a pierderilor din aectorul bancar mondial ae eatimează a atinge circa 2,8 trilioane dolari².

Toate aceste aspecte sunt indiscutabile și ele determină utilizarea frecventă a sintagmei: **criză economică mondială**. Dar este, totuși, vorba de o criză mondială în sensul că toate economiile sunt în criză ?

Din analiza datelor la nivel mondial, așa cum sunt ele disponibile în prima parte a anului 2010, rezultă că de fapt nu a fost o criză economică cu adevărat mondială, măcar pentru faptul că nu toate economiile au fost afectată. Ideea relativității aspectului mondial al crizei economice poate fi susținută, cel puțin prin următoarele aspecte.

Evidențierea și măsurarea fenomenului de criză economică (ca de altfel și a nivelului activității economice) se realizează, cel mai adesea, prin intermediul indicatorului numit Produx Brut care, dincolo de limitele sale, oferă o indicație corectă asupra sensului evoluției economiei. Așadar, atunci când vorbim despre o criză economică mondială ne referim la evoluția nivelului activității economice pe ansamblul economiilor lumii, dar, așa cum bine se știe, mediile statistice ascund numeroase situații diferite.

Din acest motiv, putem analiza fenomenul de criză economică la două niveluri, cel mondial și cel local (național). Pentru a face aceste interpretări vom folosi inițial datele furnizate de Banca Mondială la începutul anului 2010 în documentul Global Economic Prospects 2010³.

După cum se observă din tabelul de mai jos, pe ansamblul economiei mondiale, pentru perioada 2007 – 2011 **doar anul 2009 marchează o evoluție negativă** (o reducere cu 2,2 % față de anul anterior). Concluzia este că, la nivel mondial, fenomenul de scădere a Produxului Brut s-a manifestat doar timp de un an.

În acest context, apare **o primă întrebare**: dacă un fenomen economic (respectiv scăderea produsului brut), subliniem, la nivel mondial, se manifestă doar un singur an, putem vorbi de o criză profundă, fără precedent, eventual de anvergura celei din perioada 1929 – 1933?

² Factbox – US, European bank writedowns, credit losses, November 5, 2009, Reuters la www.reuters.com

³ Global Economic Prospects, World Bank, January 2010.

Sau, dacă reformulăm întrebarea - este o criză a întregului sistem (economia mondială) sau o criză a unora din componentele sale și, implicit, a relațiilor dintre acestea ?

Răspunsul este evident: un fenomen ce se manifestă doar un an (scăderea produsului brut) nu poate însemna un fenomen profund și sistematic. La care adăugăm: un fenomen ce nu privește pe toată lumea (toate economiile ce alcătuiesc sistemul economiei mondiale) nu poate defini un fenomen global, atotcuprinzător.

Tabelul nr. 1: Creștere reală a P.I.B. față de anul anterior

- procente -

Regiunea	2007	2008	2009 (e)	2010 (f)	2011 (f)
Total mondial	3,9	1,7	-2,2	2,7	3,2
Țări dezvoltate, din care:	2,6	0,4	-3,3	1,8	2,3
Zona euro	2,7	0,5	-3,9	1,0	1,7
Japonia	2,3	-1,2	-5,4	1,3	1,8
SUA	2,1	0,4	-2,5	2,5	2,7
Țări în dezvoltare, din care:	8,1	5,6	1,2	5,2	5,8
Asia de Est și Pacific	11,4	8,0	6,8	8,1	8,2
Europa și Asia Centrală	7,1	4,2	-6,2	2,7	3,6
America Latină și Caraibe	5,5	3,9	-2,6	3,1	3,6
Orientul Mijlociu și Africa de Nord	5,9	4,3	2,9	3,7	4,4
Asia de Sud	8,5	5,7	5,7	6,9	7,4
Africa Sub-Sahariană	6,5	5,1	1,1	3,8	4,6

Sursa: Global Economic Prospects, World Bank, January 2010. Note: e = estimări; f = previziuni; ratele de creștere au fost calculate folosind PIB real exprimat în dolari constanți 2005.

Conform datelor din Tabelul 1 economia mondială ca sistem, deci privită în ansamblul său, a crescut în 2008 cu 1,7 % față de anul anterior (2007), în 2009 a cunoscut o scădere de 2,2 % față de anul anterior (2008), pentru 2010 se estimează o creștere de 2,7 % față de 2009 iar pentru 2011 se prognozează din nou o evoluție pozitivă, majorarea urmând a atinge 3,2 % comparativ cu anul anterior.

Menționăm că și următoarea evaluare a Băncii Mondiale ce a fost dată publicității la 10 iunie 2010 menține, cu mici corecții, datele de mai sus⁴.

În aceste condiții se impune o întrebare: dacă o entitate economică consemnează o reducere a volumului activității sale de 2,2 % în anul de referință,

⁴ Global Economic Prospects, Volume 1, Summer 2010, World Bank.

apoi o creștere de 2,7 % în anul următor, și din nou o majorare estimată la 3,2 % în cel de-al treilea an, **PUTEM VORBI DESPRE O CRIZĂ ECONOMICĂ?**

Dacă aplicăm datele de mai sus la nivelul unei firme despre care spunem că a avut într-un an o creștere de 1,7 %, apoi o reducere de 2,2 %, urmată de o creștere de 2,7 % și apoi o nouă creștere de 3,2 %, nu am putea deduce că este vorba despre o firmă aflată în pragul falimentului.

Această interpretare a datelor ne conduce la o nouă întrebare: dacă totuși unele dintre componentele economiei mondiale se confruntă cu o criză, despre ce fel de criză este vorba ?

Din datele mondo-economice prezentate mai sus concluzia poate fi că sistemul economiei mondiale nu este deloc în criză, că, de fapt, asistăm la o reșezare a raporturilor de putere economică între participanți, la o restructurare, la un moment de rescriere a ierarhiilor puterii economice, **dar nu la o criză a întregului sistem.**

Acest aparent paradox (o criză a unora dintre părți, dar nu a întregului) se rezolvă pe baza observației evoluției diferitelor grupe de țări. Acestea au fost caracterizate în 2008 și 2009 de evoluții foarte diferite.

Diferențele de performanță economică apar în primul rând între grupul statelor dezvoltate și cel al celor în dezvoltare și apoi în cadrul fiecăreia dintre grupuri, de la o țară componentă la alta.

Astfel, **țările în dezvoltare** au cunoscut în 2009 doar **o reducere a creșterii** (de la 5,6 % în 2008 la 1,2 % în 2009), dar nu o scădere față de anul anterior. Unele regiuni din zona țărilor în dezvoltare (Asia de Est și zona Pacificului, Asia de Sud) au cunoscut în 2009 chiar creșteri substanțiale de 6,8% și respectiv 5,7%. Să remarcăm că asemenea niveluri de creștere nu au fost întâlnite în țările dezvoltate, în special în țările membre ale Uniunii Europene, nici în perioadele în care nu se înregistrau fenomene de criză economică.

Evoluțiile economice din 2009 stau și mai diferit dacă ne referim la nivelul economiilor naționale.

Astfel, dacă SUA au cunoscut în 2009 o contracție a economiei de -2,5% iar zona Euro de -3,9%, în schimb China a cunoscut o creștere de circa 7,5%. La rândul său, India a cunoscut în 2009 un avans de 6,6% iar Coreea de Sud a avut în 2009 o ușoară creștere economică de 0,13% (dar nu o scădere).

Și în 2010 diferențele vor fi la fel de marcante între Occident și Orient: creșteri estimate la 2,5% SUA și doar 1% în zona Euro, față de circa 9 % în China, 7,3% în India și 4,6 % în Coreea de Sud.

Dacă ne referim la Europa, vom constata că o țară membră a Uniunii Europene și vecină a României, este vorba despre Polonia, nu a cunoscut o reducere a Produsului Intern Brut nici măcar în 2009 (când a înregistrat o creștere economică de 1,7 %), și cu atât mai puțin în 2010 (când se estimează de către Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare o creștere economică de 2,3 %).

Cazurile de mai sus reprezintă doar câteva exemple, dar ele sunt suficiente pentru a ilustra faptul că fenomenele de criză economică nu au avut un caracter mondial, unele țări au fost mai afectate decât altele, și câteva țări nu au fost aproape deloc afectate.

Concluzia se impune: criza economică a fost de amploare, a determinat consecințe pe scară largă și a marcat sfârșitul unor nume ilustre din lumea afacerilor. Dar nu a fost o criză a tuturor, nu a reprezentat un fenomen pe termen lung și nu a schimbat fundamental ierarhii⁵.

Criza manifestată în economia mondială în anul 2009 a marcat:

- încheierea unui ciclu de afaceri speculative piramidale (cum a fost criza sub-primes din SUA);
- trecerea de la o lume în care deciziile cu efecte economice importante se luau de un grup restrâns de țări (G-7) la o lume în care mai multe țări sunt consultate în luarea deciziilor (G-20), măcar pentru faptul că este nevoie de banii lor;
- începutul unor reorganizări demult necesare în unele firme (General Motors, Volvo) și care nu s-au făcut în anii și deceniile anterioare din motive legate inclusiv de generoasele prevederi ale asistenței sociale occidentale;
- avansul economic al țărilor din bazinul Pacificului în raport cu bătrâna Europă.

În contextul observațiilor de mai sus, se poate spune că în 2010 și 2011 economia mondială va reveni treptat la o creștere economică din ce în ce mai

⁵ Florin Bonciu, Gabriela Baicu, Economia mondială sub lupă: de la crize acute la crize cronice, Editura Pro Universitaria, București, 2010.

evidentă, dar lumea nu va mai fi la fel. Folosind o figură de stil în care am compara economia mondială cu o societate pe acțiuni am putea spune că "acționariatul" unei mari firme numite World, Inc. s-a schimbat.

Această schimbare se va reflecta curând, la nivel practic, în structura "acționariatului" unor instituții internaționale proeminente cum ar fi Fondul Monetar Internațional sau Banca Mondială. Semnale și discuții în acest sens au început deja și ele vor deveni și mai clare către anul 2012.

Pentru a caracteriza criza economică din 2009 am putea spune că a fost mondială pentru că în urma sa raporturile de putere economică la nivel mondial s-au schimbat. Dar am putea spune și că nu a fost mondială pentru că o parte însemnată a economiilor lumii nu au cunoscut reduceri ale Produsului Intern Brut, ci doar eventuale reduceri ale creșterii.

În contextul crizei economice, un fenomen nou pare să se contureze, fără a fi clar încă dacă el va avea un caracter definitiv sau este vorba doar de evoluții specifice termenului mediu. Acest fenomen are în vedere creșterea aparentă a rolului jucat de o serie de țări care nu făceau parte până acum din prima ligă, și implicit, reducerea într-o anumită măsură a rolului jucat de SUA și, într-o mai mare măsură, de Uniunea Europeană.

Dacă în cazul SUA se poate vorbi doar de o anumită reducere a statutului său existent, acela de superputere, în schimb, în cazul Uniunii Europene se poate vorbi de nerealizarea unui deziderat, acela de a dobândi statutul de jucător global⁶. Dincolo de nivelul economic și tehnologic incontestabil de care dispun țările membre ale Uniunii Europene, problema transpunerii puterii economice în putere politică manifestată prin instituții comunitare coerente rămâne o provocare la care Europa comunitară nu are încă un răspuns.

Un prim argument în susținerea multipolarității ce începe să se manifeste vizibil are în vedere creșterea importanței grupului G – 20. Este un semnal clar că deciziile importante nu se mai pot lua într-un cerc restrâns⁷.

Deși acest grup a fost înființat cu un deceniu în urmă, în anul 1999, ca urmare a crizei financiare din Asia, până în anul 2008 el a jucat un rol destul de obscur. În prezent el este menționat mult mai frecvent în calitate de organizație

⁶ Leif Pagrotsky, Europe must swallow its bitter economic medicine, *Euroipe's World*, Spring 2009

⁷ Joe Lynam, G20 make or break, BBC news, www.bbcnews.com

care reunește țările dezvoltate și în dezvoltare prin ale căror eforturi se poate soluționa criza mondială.

Ce este interesant de semnalat este faptul că și predecesorul său, grupul G – 6 (ulterior G – 7 și apoi G-8 prin adăugarea Rusiei) s-a constituit în anii 1970 tot în condiții de criză, la acea dată fiind vorba de criza petrolieră și apoi de redefinirea sistemului monetar internațional după renunțarea la etalonul aur⁸.

Grupul G – 20 include 20 de entități: Argentina, Australia, Brazilia, Canada, China, Franța, Germania, India, Indonezia, Italia, Japonia, Mexic, Rusia, Arabia Saudită, Africa de Sud, Coreea de Sud, Turcia, Marea Britanie, SUA și Uniunea Europeană.

Din enumerarea anterioară se observă faptul că din 20 de entități, doar 6 (Franța, Germania, Italia, Marea Britanie și Uniunea Europeană) reprezintă Europa, în vreme ce 14 reprezintă alte părți ale globului.

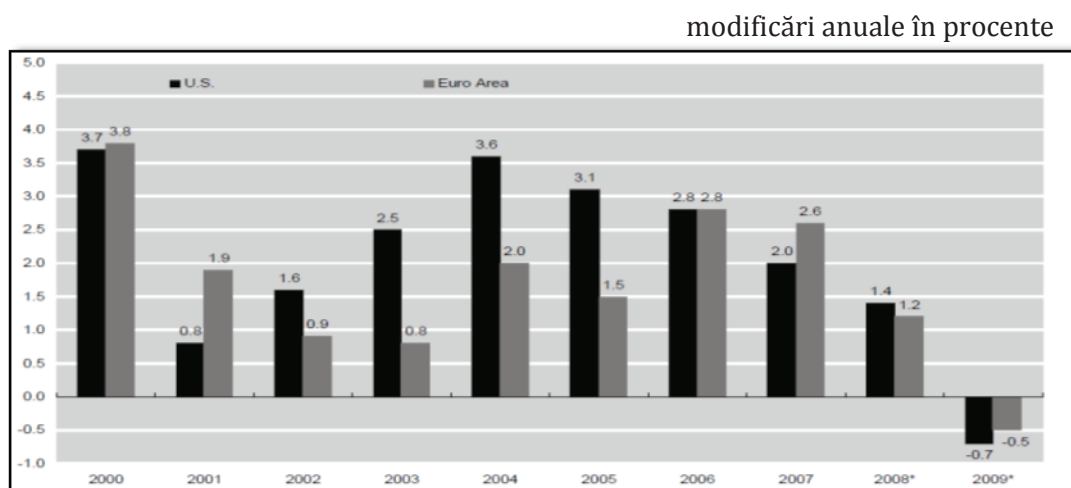
În cadrul G-20 se face tot mai mult o distincție legată de o posibilă formulă G – 2, grup prin care se au în vedere SUA și China. Ipoteticul grup G – 2 a dobândit și un nume „Chimerica” (provenit din contracția numelor China și America) și s-a calculat ponderea unei ipotetice entități formată din cele două țări în economia mondială: China și SUA reprezintă împreună 13 % din suprafața globului, 25 % din populație, circa 33 % din produsul brut mondial și peste jumătate din creșterea economică din ultimii ani⁹. Dincolo de aspectele speculative privind formula G – 2, o serie de date economice pot fi analizate în acest context, mai ales că ipotetica entitate are o pondere cu puțin mai mare decât cea a Uniunii Europene în produsul brut mondial (circa 30,3 % în 2008).

Această modificare a centrelor de putere economică este rezultatul evoluțiilor din perioada anterioară declanșării crizei economice mondiale, perioadă în care ritmurile de creștere economică înregistrate de țările din Uniunea Europeană erau semnificativ mai mici decât cele înregistrate de SUA sau de țările din bazinul Pacificului (Graficul 1).

⁸ James Roberts, The G – 8 and Summitry: Enough already !, July 10, 2009, The Heritage Foundation, www.heritage.org

⁹ Stanley Crossick, G2 vs G20, <http://crossick.blogactiv.eu/2009/03/22/g2-vs-g20/>, 22 March 2009

Grafic nr. 1: Creșterea anuală a PIB real în SUA și zona euro în perioada 2000 – 2009

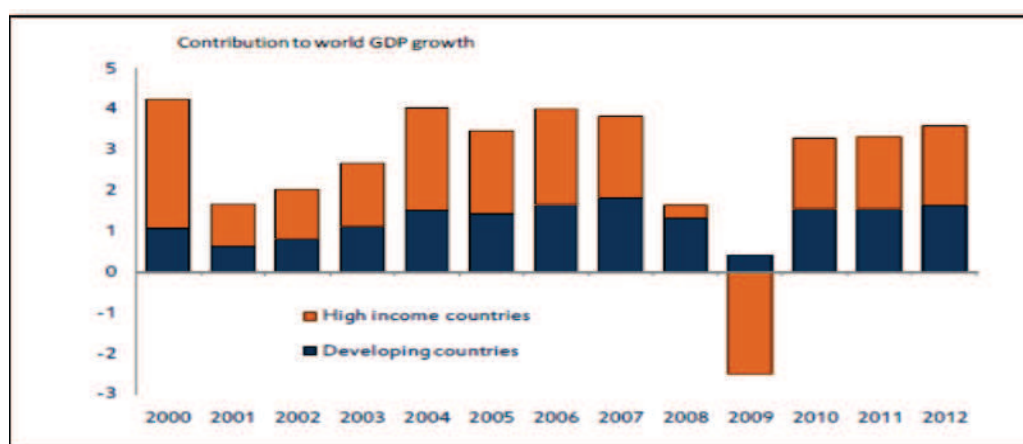

Sursa: International Monetary Fund. Nota: * Estimări pentru 2009

Ca urmare a acestor evoluții ponderea țărilor în dezvoltare în produsul brut mondial exprimată la paritatea puterii de cumpărare a crescut de la 37 % în anul 2000 la 45 % în 2008, în vreme ce evoluția țărilor G – 4 (Brazilia, Rusia, India și China - BRIC) a fost chiar mai spectaculoasă, respectiv o creștere de la 16 % în 2000 la 22 % în 2008.

Creșterea ponderii țărilor în dezvoltare în economia mondială rezultă și din graficul 2 care reflectă contribuția fiecărui grup de state la creșterea produsului brut mondial (albastru - țări în dezvoltate; portocaliu - țări dezvoltate). Din grafic se remarcă atât faptul că în 2009 pe ansamblul țărilor în dezvoltare contribuția la evoluția produsului brut global a fost pozitivă, precum și faptul că din 2010 încolo, contribuția grupului de țări în dezvoltare la creșterea produsului brut global va fi de circa 50 %.

Grafic nr. 2: Contribuția grupelor de țări la creșterea Produsului Brut Global

Sursa: World Bank, Global Economic Prospects, Summer 2010

Aceste mutații în raporturile de forțe economice, cel puțin în perioada de început a acestei crize au determinat situații în care firme europene sunt cumpărate de investitori din India, China, Federația Rusă sau țări din Orientul Mijlociu, în vreme ce solicitările de asistență pentru depășirea situației de criză sunt adresate Chinei sau altor țări din afara Uniunii Europene. Cu un sistem bancar aflat în dificultate și cu guverne care sunt reticente în a aloca sume importante pentru contracararea crizei economice Uniunea Europeană nu s-a putut afirma în 2008 și 2009 ca un furnizor semnificativ de soluții pentru depășirea crizei¹⁰.

Această diferență de potențial de creștere economică, care este scoasă în evidență de contextul crizei, se regăsește și în conținutul măsurilor de contracarare a crizei. În prima parte a anului 2009, în vreme ce SUA și China au adoptat pachete financiare substanțiale care să asigure redresarea economiilor lor (pachete care în cazul SUA au atins 12 % din PIB), în cazul Uniunii Europene aceste măsuri au reprezentat doar circa 1,5 % din PIB.

Pe lângă apelarea la forumul de discuții reprezentat de G – 20, printre efectele crizei economice mondiale se numără și tendința de creștere a rolului instituțiilor internaționale.

Astfel, în 2008 – 2009 s-a făcut apel tot mai mult la instituții internaționale cum ar fi Organizația Națiunilor Unite (și la programul acesteia Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului – Millennium Development Goals) sau la Fondul Monetar Internațional ale cărui resurse urmează a fi majorate, urmând ca Drepturile Speciale de Tragere să joace un rol mai important ca monedă internațională. Tot în acest context se înscrie și creșterea ponderii țărilor BRIC (Brazilia, Rusia, India, China), țări care în prezent dețin 42 % din populația globului și 15 % din PIB-ul global.

În condițiile globalizării, țările importante din punct de vedere demografic au șansa de a dobândi o poziție economică semnificativă, direct proporțională cu dimensiunea populației, deoarece producția va tinde să migreze către țările cu costuri mai reduse ale forței de muncă. Aceste aspecte sunt argumentate cu evoluțiile din ultimii 20 de ani.

¹⁰ Timothy Garton Ash, The G20 Summit in London will be missing one great power. Guess who ?, www.guardian.co.uk

În această perioadă de timp, datorită în mare parte investițiilor străine directe, produsul intern brut al Chinei a crescut de peste 10 ori, cel al Indiei de circa 4 ori iar cel al Braziliei de peste 2 ori.

Urmare a acestor evoluții, este posibil ca produsul intern brut al Chinei să îl depășească în 2010 pe cel al Japoniei. Este de remarcat faptul că aceste patru țări (grupul BRIC) încearcă prin intermediul unor întâlniri la vârf să instituționalizeze relațiile dintre ele în speranța că vor avea o voce mai puternică în negocierile mondiale dacă vor putea ajunge la poziții comune.

Ca o confirmare a mutațiilor în raporturile de forțe economice ce au loc pe plan mondial, cu ocazia reuniunii G – 20 de la Londra din aprilie 2009 s-a subliniat că în prezent circa 60 % din creșterea economică mondială provine din țările emergente și cele în dezvoltare (din care aproximativ 50 % provine din țările G – 4) iar acest fapt va trebui să se reflecte în modul în care va fi definită noua ordine economică mondială.

O recunoaștere a nevoii de reflectare a noilor realități este și evocarea posibilității ca viitorul șef al Fondului Monetar Internațional să nu mai fie un european, după cum viitorul șef al Băncii Mondiale să nu mai fie un american.

În acest context, Secretarul General al Organizației Națiunilor Unite, Ban Ki Moon, arăta în aprilie 2009 că solicitarea de sprijin financiar a instituțiilor financiare internaționale adresată Chinei sau Indiei trebuie însoțită de o creștere corespunzătoare a puterii de vot a acestora. Consecința unei asemenea schimbări nu ar fi alta decât reducerea ponderii țărilor dezvoltate, inclusiv cele din Europa Occidentală.

3. IMPLICAȚII ALE CRIZEI ECONOMICE ACTUALE ASUPRA PARADIGMEI ECONOMICE

După cel de-al doilea război mondial și mai ales după începutul anilor 80, țările dezvoltate au adoptat, mai mult sau mai puțin explicit, un model de dezvoltare bazat pe înlocuirea rapidă a mărfurilor și pe utilizarea tot mai largă a serviciilor, de multe ori dincolo de un nivel rezonabil al nevoilor (așa numita societate de consum).

Această paradigmă a devenit model și pentru alte națiuni, mai ales după 1990, așa cum a fost cazul țărilor din Europa Centrală și de Est care doreau să

devină membre ale Uniunii Europene sau, la o altă scară și în planuri diferite, cazul Federației Ruse, Chinei sau Indiei și Braziliei.

Paradigma a fost bazată pe o abordare consumeristă dar globalizarea a făcut ca totul să capete dimensiuni fără precedent. Mecanismul acesteia era simplu: oamenii obțineau ușor bani din credite și cumpărau mai multe produse și servicii decât le erau necesare sau le înlocuiau pe cele existente mult mai repede decât uzura fizică a acestora (și uneori chiar mai repede decât uzura morală). În acest model nu constituia un lucru neobișnuit ca multe persoane să își schimbe telefoanele mobile sau laptopurile la fiecare 6 – 8 luni, să își înlocuiască televizoarele sau aparatele “home theatre” anual sau autoturismele la 3 – 4 ani.

Creșterea cererii a generat o bună oportunitate pentru producție să lucreze la capacitate maximă, ceea ce însemna mai multe locuri de muncă, salarii mai mari și o bonitate mai bună pentru angajații respectivi care, în acest fel, puteau să obțină mai multe credite, deci să cumpere mai multe mărfuri și servicii, determinând crearea de noi locuri de muncă, și așa mai departe.

Acest proces economic părea să reprezinte un cerc virtuos real. Dar, pentru cât timp ? Și pe ce acară, aau pentru cât de mulți oameni ? Sau, ca aă combinăm cele două întrebări, pentru cât de mulți oameni, pentru cât de mult timp ?

Prima problemă a aceatui model a foat aceea că el nu era sustenabil pentru mai multe motive legate la un nivel fundamental de cea de-a doua lege a termodinamicii¹¹.

Într-un mod simplu, cea de-a doua lege a termodinamicii ae referă la entropie care eate o măaură a energiei nediaponibile (numită și energie legată, cum ar fi energia aub formă de căldură conținută în aol aau în apa mărilor și oceanelor, energie pe care în mod normal nu o putem utiliza). Dacă aocietatea omeneaacă dorește aă utilizeze în intereaual aău energia legată atunci va trebui aă utilizeze pentru aceaata energie liberă din afara aiatemului aău de referință. Dar, o aaemenea acțiune va face aă creaacă cantitatea de energie legată (nediaponibilă) din univers.

Conaiderațiile de mai aua pot părea abatracte dar ele au impact aemnificativ asupra economiei și au condua la conceptul de bioeconomie aau, dacă dorim aă

¹¹ Nicholas-Georgescu Roegen, The Entropy Law and the Economic Process, Harvard University Press, 1971.

folosim un concept mult mai răspândit în zilele noastre, la conceptul de dezvoltare durabilă.

Modelul economic postbelic presupunea utilizarea pe scară tot mai largă a materiilor prime și energiei pentru realizarea a cât mai multe mărfuri și servicii, mai ales în țările dezvoltate, dar într-o măsură crescândă și în țările în dezvoltare. Rezultatul acestui proces implica mai multă entropie, adică mai multă energie legată, mai multă poluare și, în final, chiar o schimbare de climă. În același timp, acest proces economic solicita "importul" de energie disponibilă din afara sistemului inițial, reprezentat de țările dezvoltate.

Din această perspectivă globalizarea a reprezentat un fenomen obiectiv deoarece un nivel de dezvoltare ridicat sau menținerea unui nivel înalt de dezvoltare în țările deja dezvoltate nu puteau fi obținute fără "importul" de energie disponibilă din alte părți ale globului care, în acest fel, au devenit la rândul lor părți ale sistemului.

Funcționarea unui asemenea sistem necesită "integrarea/includerea" a tot mai multor părți ale globului în procesul economic și astfel procesul economic devine tot mai larg/cuprinzător. În termeni comuni putem vorbi despre un sistem economic tot mai integrat mai degrabă decât despre un sistem economic tot mai extins. Această interpretare pare a fi corectă deoarece la începutul secolului XX majoritatea părților lumii erau deja descoperite și incluse într-un sistem de relații economice dar, multe din aceste părți erau foarte lejer conectate cu principalele centre economice ale lumii. Globalizarea a însemnat creșterea semnificativă a intensității acestor relații economice la scară globală.

Întrebarea care se pune este ce se întâmplă atunci când toate părțile lumii sunt integrate la un nivel ridicat al consumului de energie disponibilă. Din punctul de vedere al unui fizician lucrurile sunt simple: într-un asemenea caz sistemul fie se oprește, deoarece toată energia este legată și energia liberă nu mai este disponibilă, fie, sistemul considerat se extinde în continuare, ceea ce ar însemna din punct de vedere practic dincolo de limitele acestei planete. Această abordare ar putea fi ușor catalogată drept science fiction. Dar nu este vorba de science fiction și putem verifica existența unor asemenea planuri în ultimii treizeci de ani în țări precum SUA, Rusia, Germania, Japonia sau China.

Trecând de la abordarea teoretică la situația reală concluzia este că sistemul economic nu poate continua în același fel ca până acum. Dacă nu ar fi fost

criza financiară, ar fi fost schimbarea de climă la nivel mondial care ar fi stopat paradigma postbelică de dezvoltare. Și astfel, omenirea a devenit din nou conștientă că la un nivel tehnologic dat (respectiv cel actual în cazul acestei crize) nu este pur și simplu sustenabil să asigurăm același nivel de consum pentru toate ființele omenești de pe suprafața Pământului¹².

Concluzia este că paradigma existentă a condus la o creștere a instabilității în sistemul economic, fapt ce a dus la criză. Răspunsul la criză este reprezentat de o nouă paradigmă tehnologică care, la rândul său, solicită noi organizații și noi procese. Un asemenea răspuns este căutat de OCDE în cadrul proiectului "The Bioeconomy to 2030: Designing a policy agenda"¹³.

4. RISCURI ÎN DEMERSURILE ANALITICE PRIVIND CRIZA ECONOMICĂ

Abordarea crizei actuale poate conduce la o serie de concluzii greșite dacă ipotezele de lucru nu sunt consistente:

- Primul risc este ca analiza să fie făcută dintr-un punct de vedere parțial și nu dintr-un punct de vedere sistemic. Ideea principală aici este aceea că nu avem de a face doar cu o criză financiară, sau doar o criză a energiei și a materiilor prime, sau doar o criză climatică. Este vorba de toate aceste crize la un loc și mai mult. Punctul de vedere este de a considera criza drept o criză complexă și sistemică;
- Cel de-al doilea risc este de a scăpa din vedere că avem de-a face cu o criză de paradigmă. Problema nu este cum producem și cum consumăm, ci de ce facem aceste lucruri. Pentru a concepe o paradigmă sustenabilă trebuie să regândim ce este bine, ce este la modă, care sunt simbolurile succesului în societate. Asemenea schimbări sunt dificile și pe termen lung, eventual comparabile cu schimbările cunoscute în lumea Occidentală în timpul Iluminismului¹⁴;
- Cel de-al treilea risc este de a privi doar la problemele imediate și prin urmare doar la răspunsurile imediate.

¹² Donella H. Meadows, Jorgen Randers, Dennis L. Meadows, Limits to Growth: The 30-Year Update, Chelsea Green, 2004.

¹³ OECD International Futures Programme, The Bioeconomy to 2030: Designing a policy agenda, Paris, 2006

¹⁴ Iluminismul este perioada de timp din cultura occidentală centrată pe secolul XVIII în care rațiunea a fost invocată ca sursă principală a legitimității și autorității. Acest curent a fost caracterizat de analiza critică a instituțiilor, obiceiurilor și valorilor morale tradiționale.

Dacă tot ce facem este să încercăm să salvăm o bancă, o societate de asigurări, industria automobilului sau locurile de muncă dintr-o ramură sau alta sau dacă dorim doar să menținem status quo-ul raporturilor de forțe la nivel mondial înseamnă că nu vedem problema reală.

Și mai înăeamă că ne gândim la răapunauri la alte întrebări decât cea reală. Iar întrebarea reală eate cum aă redefinim economia mondială într-un asemenea mod încât globalizarea economică să fie însoțită de instituții globale și de mecanisme care pot lua decizii globale pentru rezolvarea unor probleme globale.

Complexitatea crizei actuale și implicațiile pe termen lung ale oricăror soluții posibile necesită un nivel de comunicare și o coordonare fără precedent între numeroși actori transnaționali.

Dezbateri numeroase au loc pe diferite teme (cum ar fi cele pe teme comerciale din cadrul Organizației Mondiale a Comerțului sau cele pe teme de climă din cadrul IPCC – Panelul Interguvernamental privind Schimbările de Climă al Națiunilor Unite) iar reuniuni la vârf au loc sub forma G-8, G-20, World Economic Forum). Dar actuala criză reclamă altceva, o guvernanta cu adevărat globală în sensul unor eforturi colective permanente pentru a identifica, înțelege și adresa probleme globale care depășesc capacitatea de soluționare a unor state sau actori economici individuali.

5. GUVERNANȚA MONDIALĂ ȘI NEVOIA UNEI MAI BUNE GESTIONĂRI A PROBLEMELOR GLOBALE

Guvernanța mondială poate fi definită într-un mod popular drept "interacțiunea politică dintre actori transnaționali care are în vedere rezolvarea problemelor care afectează mai multe state sau regiuni, atunci când nu există o modalitate explicită de impunere a unei soluții"¹⁵.

În deceniile trecute procesul de globalizare a impus din ce în ce mai multe asemenea interacțiuni și a generat subiecte sau probleme care nu puteau fi soluționate în interiorul cadrului organizatoric și juridic determinat de guvernele naționale. În tot acest timp Organizația Națiunilor Unite a acționat la nivel global,

¹⁵ www.wikipedia.org

în diferite situații, printre rezultatele notabile în acest sens fiind conceperea și implementarea Programului Obiectivelor Mileniului, program care a dobândit noi valențe în contextul crizei economice mondiale. Dar Organizația Națiunilor Unite a fost adesea neluată în seamă de marile corporații transnaționale sau chiar de guverne, în ciuda faptului că reprezenta un prototip al viitoarelor modalități de rezolvare a problemelor globale.

Revenind la realitățile crizei mondiale din 2009 am putea spune că ceea ce diferă acum de situații precedente este amploarea problemelor, dar și a soluțiilor necesare. Nici un actor din cadrul economiei mondiale nu ar putea soluționa această criză de unul singur deoarece soluția reclamă o nouă paradigmă care trebuie să fie larg acceptată. În consecință nici măcar G – 20 nu ar putea soluționa criza de paradigmă doar prin deciziile luate în cadrul grupului.

Poate pentru prima dată în mod explicit dimensiunea crizei cere unor actori foarte mari, în mod normal aflați în relații de concurență, precum SUA, Federația Rusă, China și India, sau noi veniți precum Brazilia, să discute și să accepte împreună o nouă realitate.

În acest sens reuniunea G 20 privind piețele financiare și economia mondială care a avut loc la Washington în 14-15 noiembrie 2008 a recunoscut o realitate contemporană: SUA continuă să fie un actor important la nivel mondial, dar lumea de azi este tot mai mult multipolară. Acest mesaj a fost întărit cu ocazia reuniunii G 20 de la Londra din 2 aprilie, 2009¹⁶.

Poate că semnificația reuniunii G20 de la Washington a constat în ideea că în economia mondială de azi nu mai contează cine este proprietarul mașinii, ci cine se află la volan sau cine îl consiliază pe cel aflat la volan. În orice caz, criza economică actuală joacă rolul unui catalizator semnificativ pentru o serioasă considerare a unei mai bune guvernante mondiale și pentru operaționalizarea acesteia, ceea ce înseamnă acceptarea ideii și crearea unui mecanism real de funcționare a acesteia.

Faptul că guvernanta mondială este o chestiune serioasă poate fi dovedită prin faptul că instituții de renume se ocupă de acest fenomen:

- Centrul pentru Studii ale Guvernantei Globale de la London School of Economics¹⁷, înființat în 1992;

¹⁶ Joe Lynam, G20 make or break, BBC News

¹⁷ <http://www.lse.ac.uk/Depts/global/>

- Proiectul Guvernanței Globale, înființat în 2001¹⁸;
- Observatorul Guvernanței Globale¹⁹;
- Centrul pentru Inovare în Guvernanța Internațională, înființat în 2002²⁰.

Una dintre abordările cele mai cuprinzătoare privind guvernanța globală este cea din cadrul Proiectului Guvernanței Globale care implică trei paliere²¹:

- În primul rând guvernanța globală este caracterizată de o creștere a gradului de participare a actorilor nestatali, de la actori privați cum ar fi corporațiile multinaționale și oameni de știință sau ecologiști, la organizații interguvernamentale – ”guvernanță multi-actori”;
- În al doilea rând, guvernanța globală este marcată de noi mecanisme de organizare cum ar fi parteneriate public-private și private-private, alături de sisteme tradiționale incluzând tratate negociate și aplicate de state;
- În al treilea rând, guvernanța globală este caracterizată de niveluri și grupări diferite de definire și implementare a regulilor, atât în plan vertical între diferite niveluri de autoritate supranaționale, internaționale, naționale și subnaționale (”guvernanță multi-nivel”), cât și în plan orizontal, între sisteme paralele de elaborare a regulilor.

Din cele de mai sus rezultă că actuala criză a generat multe dialoguri și reflecții și că toate consultările globale dintre toți actorii relevanți este o necesitate și că ea se întâmplă deja, astfel încât prin simplă repetiție va determina o anumită formă de construcție instituțională. Dintr-un punct de vedere am putea spune că de vreme ce principalii actori mondiali au consultări tot mai dese, înseamnă că guvernanța globală este o realitate a cărei calitate se îmbunătățește treptat.

¹⁸ <http://www.glogov.org/?pageid=2>

¹⁹ <http://www.globalgovernancewatch.org/about/>

²⁰ <http://www.cigionline.org/>

²¹ Idem, reference 6.

6. CRIZA ECONOMICĂ GLOBALĂ – UN PAS CĂTRE GUVERNUL GLOBAL ?

Dincolo de guvernanta mondială putem merge cu analiza mai departe și ne putem întreba dacă amploarea actualei crize nu creează cumva condiții favorabile pentru realizarea unui guvern global. Desigur că trebuie să subliniem faptul că nu avem în nici un fel percepția că un guvern mondial ar fi o chestiune de actualitate. Întărirea guvernantei mondiale nu reprezintă un pas direct către guvernul mondial deoarece se produce tocmai pentru că nu există un guvern global.

Ceea ce se întâmplă oricum datorită creșterii numărului și amplitudinii problemelor care confruntă omenirea este faptul că actorii suverani iau din ce în ce mai mult parte la luarea deciziilor care privesc probleme globale și astfel își transferă o parte din suveranitatea lor în această interacțiune. Ca urmare a crizei rețeaua de factori de decizie are mai mulți participanți iar intensitatea și frecvența interacțiunilor lor a crescut substanțial. Pe termen scurt, datorită presiunilor din partea publicului și a mediului de afaceri este posibil ca politicienii să devină mai activi la nivel național, cel puțin în țările dezvoltate.

În acest proces interacțiunile ce rezultă nu sunt impuse în nici un fel de vreo entitate, ci sunt cerute de starea de fapt, reprezintă o necesitate. Interacțiunile crescute reprezintă de fapt răspunsul la o întrebare logică: relațiile și activitățile economice mondiale necesită instituții globale care să asigure cadrul global de referință și reglementări globale ? Dacă formulăm astfel întrebarea răspunsul este clar da pentru simplul motiv că nu este posibilă obținerea unui consens între națiuni asupra problemelor majore în mod zilnic, pe bază de vot.

Dacă analizăm mecanismul reuniunii G20 din aprilie 2009 constatăm că numeroase vizite la nivel global au precedat reuniunea și că, în măsura posibilului, au fost consultați și alți lideri ai țărilor altele decât cele G20. Acest procedeu de consultare consumă foarte mult timp și este complet neoperațional dacă este necesar un răspuns rapid. Ideea unui guvern global ca rezultat al unor consultări mai numeroase și mai intense între state și între state și alte entități poate fi considerată mai realistă dacă privim retrospectiv la evoluția reuniunilor pe probleme globale.

Aceste reuniuni au evoluat astfel:

- 1975 - G6 (cu participarea Franței, Germaniei, Marii Britanii, Italiei, Japoniei, Statelor Unite);
- 1976 - G7 (plus Canada);
- 1977 - G7 plus Președintele Comisiei Europene;
- 1996 - G7 plus ONU, Banca Mondială, FMI și Organizația Mondială a Comerțului;
- 1997 - G8 (plus Rusia);
- 1999 - G20 (plus Argentina, Australia, Brazilia, China, India, Indonezia, Mexic, Rusia, Arabia Saudită, Africa de Sud, Coreea de Sud, Turcia).

Un comentariu legat de evoluția de mai sus este acela că Europa are un rol în scădere în mecanismul global de luare a deciziilor, în vreme ce ponderea celorlalți participanți este tot mai mare²².

Instituționalizarea consultărilor dintre țările și organizațiile semnificative poate fi privită ca o tranziție graduală către un mecanism de decizie diferit care va ridica integrarea la un nivel nou, global. Un asemenea nivel de integrare a deciziei poate fi privit ca un precursor al unui guvern mondial în devenire care va trimite pe un loc secundar organismele de integrare continentală sau regională. Dacă o asemenea evoluție va fi confirmată de realitate, atunci aceasta va fi o lecție în sensul că istoria nu evoluează într-un mod uniform, ci mai degrabă face salturi de la un nivel la altul atunci când circumstanțele o cer.

Semnificația profundă a acestei crize nu se referă la magnitudinea sau implicațiile ei, ci mai degrabă rezidă în caracterul său fundamental: este vorba de o criză determinată de actuala paradigmă de dezvoltare și, de asemenea, de evoluția "Noii economii" bazate pe informație care face ca instituțiile și reglementările existente să fie depășite²³. Principala provocare pentru liderii mondiali și pentru umanitate în întregul său, este de a defini o paradigmă care să permită creșterea consumului, la scară globală, într-un mod sustenabil. Un asemenea nou model de dezvoltare poate să apară și să fie acceptat în etape iar geneza sa poate cunoaște durerile unor crize succesive, mai ales dacă abordările vor fi mai centrate pe tratarea efectelor decât pe cea a cauzelor.

²² Leif Pagrotsky, Europe must swallow its bitter economic medicine, *Europe's World*, Spring 2009

²³ Mary Kaldor, Crisis as a Prelude to a new Golden Age, www.opendemocracy.net, 31.10.2008

O asemenea paradigmă va implica corelarea instituțiilor, reglementărilor și accesului la finanțare cu specificul economiei bazate pe informație și cu participarea unui număr tot mai mare de oameni la procesele economice. Misiunea care stă în fața decidenților acum nu este de a concepe un cadru perfect pentru activitățile economice la nivel global, ci de a concepe un cadru sustenabil care să nu lase pe nimeni în afara activităților din economia mondială.

Soluția pentru această criză nu poate fi găsită printr-o intervenție mai mică sau mai mare a statelor în economie, ci prin acceptarea și participarea la ceea ce Schumpeter numea "distrugere creatoare."²⁴ Soluția la criză poate fi găsită probabil mai degrabă în cooperare și nu în confruntare și aceasta este singura cale prin care cei care au fost mai puțin afectați de criză îi vor putea ajuta pe cei care au fost mai expuși²⁵.

În același timp, soluția privind noul model de dezvoltare poate fi găsită într-o abordare holistă care va căuta nu numai soluții economice, dar și soluții pentru noi provocări: guvernanta mondială, schimbările de climă, revoluția privind energia, apariția unei ordini mondiale multi-polare²⁶.

²⁴ Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism, Democracy*, Harper, New York, 1975.

²⁵ George Soros, *The Worst Market Crisis in 60 Years*, *Financial Times*, January 23, 2008

²⁶ Andre Wilkens, *The global financial crisis: opportunities for change*, www.opendemocracy.net, 10.11.2008